

Tüskés Tibor:

„Tollázkodom fellegen”

(Pécsi Gabriella válogatott verseiről)

Amikor a hatvanas évek legelején Bertha Bulcsuval együtt meglátogattuk egy alkalommal Pákolitz Istvánt Pécssett, a keleti városrészben, a Meszesen álló, szocreál stílusban emelt bérházak egyikében, Gabriella lánya még iskolai matrózból viselt, az érettségire készült, és az egyik vendég sem tudta, hogy verseket ír. Érettségi után elkerült a városból, Szegeden egyetemista, itt, a Tiszatáj folyóirat 1963-ban először közli Pécsi Gabriella név alatt egyetlen versét. Családi nevét elhagyja (apja ekkor már ismert költő), ugyanakkor látványosan vállalja a város nevét, amely fölnevelte, bár oda huzamosabb időre soha többé nem tért vissza. Férjhez menetele után, 1964-től haláláig, 2006-ig Zalaegerszeg lesz az otthona. Pákolitz István lánya, de nem apja költészetének

a folytatója, hangjának követője. Elnézem arcát a válogatott verseit tartalmazó kötet címlapján: vonásai anyjára hasonlítanak.

Pécsi Gabriella ritkán megszólaló, verseinek számát tekintve szófukar, folyóiratokban keveset publikáló költő volt. Életében mindössze két verses-rajzos mesekönyve és három verseskötete látott napvilágot, ez utóbbiak tíz éves időközökben: *Ki népei vagytok?* (1973), *Vadalmasortűz* (1983), *Fogadatok örökbe* (1992). Ezek közül is a *Fogadatok örökbe* kétharmad részben a korábbi kötetekben megjelent verseket tartalmaz. Nyomatásban megjelent teljes életműve mintegy kétszáz vers. Ebből a *Tollázkodom fellegen* című, 2007-ben megjelent kötet mintegy százötven verset, vagyis csaknem a teljes lírai termést magába foglalja.

A kötet anyagát Péntek Imre válogatta és szerkesztette. Maga Pécsi Gabriella csupán az első könyvének anyagát rendezte ciklusokba. Most Péntek Imre ugyanezt az elvet követi, s ezzel sikerül kiemelnie és megéreztetnie, hogy ennek a viszonylag szűk és látszatra egynemű költészetnek is tematikai változatai, hangszínbeli módozatai vannak, és a költő egy időbeli utat is megtett. A hét ciklus Pécsi Gabriella költészetének egy-egy hangsúlyos motívumát emeli ki. Először a gyökerekről, a „magokról”, az ősökrol, a gyerekkorról hallunk. Majd a kisvárosi milió képei jelennek meg. A nőiség, a társkeresés, a szerelem a következő ciklus fő motívuma. Egyéni módon ad hangot a gyermek utáni vágynak. A kötet utolsó három ciklusában az önarckép a hangsúlyos, annak egyre komorabb vonásai rajzolódnak ki.

Pécsi Gabriella költőként nehezen indult, látványos sikerek nem kísérték jelentkezését, de azonnal önálló és eredeti hangon szólalt meg. Emlékszem, volt költőtárs, aki első kötetének megjelenésekor némi túlzással azt mondta: jobb verseket ír, mint az apja. Nos, ha nem is jobbkat, de – szerencsére és dicséretére – mindenképpen másokat. Röviden: keményeket, erőteljes hangon megszólalókat. Íme, példaként egyik korai versének intonációja: „Elszabadult erőmnek medret szabtal, / levágtad indulatom kanyarjait, / borzas mezők simulnak tenyeredhez, / szálás erdők szemedtől magasodnak.” (Táj, asszonyhangon).

Két úton indult el, amíg megtalálta saját hangját. Az egyik út a népköltészet, a népdalok, ráolvasók hangja. A varázslatot, ami az igazi költészet megteremtéséhez szükséges, ebben találta meg. Korai verseit népdalmotívumokkal szövi át. Jellemző verscímei: *Boszorkányos*, *Cérna-dal*, *széjjelbűvölő*, *Ünnep*, *Kidobolom...* És jellegzetes versfordulatok, népköltészeti idézetek: „ángyi süttött rétest”, „ki népei vagytok”, „Én meg virágot lépek”. – A másik út a példák, a mesterek, a minták keresése, megválasztása, követése. Költészetét már korán megbecsülte Kormos István és Fodor András. Fodor Andrásnak verset ajánl, Kormos István alakját pedig (aki egyébként első kötetének szerkesztője volt, és a kötet kiadását az indu-

ló költőket bemutató Kozmosz Könyvek sorozatában vállalta), három versébe is belerajzolja (Lacrimo, Boldog Istvánnak, Farkasnóta, Óra-alatti cetli K. I.-nak az első sorba). A kisváros „fonnyadó” légköre, „gúzsba kötő ártalma” ellen Bartók Béla példájához fordul; a magány, az értetlenség foglyaként „kedves-bolond nővéreinek”, Emily Dickinsonnak, Sylvia Plathnak ír levelet. Költői tájékozódásának irányát jelzi az is, hogy Jeszenyin, Kaffka Margit és Gazdag Erzsébet emlékének ajánl verseket (Idő; Mária, Mária, Márta; Gazdag Erzsébet), hogy Virginia Woolf, Alexander Blok, Francis Jammes, Weöres Sándor, Csorba Győző neve kerül verscímbe. A névsor – benne több író neve – jól mutatja, hogy a költőnek kapaszkodókra, feléje nyújtott karokra van szüksége, és azt is, hogy a számára erőt, biztatást, tartást jelentő „mintát” kiben keresi és találja meg.

Milyen költő volt Pécsi Gabriella? Azt mondani róla, hogy jó költő, alighanem kevés. Saját szavaival próbálom jellemezni. Megvédte magában a gyermeket. Felnőtt korban is megmaradt nyitott szemű és érzékeny szívű kislánynak: „ég mellemen és / hátamon a jel. Veszélyes! Nyitott szívvel / született, s úgy maradt” – írja magáról. Tudatában van másságának, terheinek. Él benne a társkeresés szenvedélye, de nem mindig értették-hallgatták meg. Érzékeny idegrendszerű alkat, fájdalmi és félelmei ellen védekezni próbál, de ez nem mindig jár eredménnyel. A sikert, a népszerűséget nem nyerte el, de ez inkább használt, mint ártott neki. A dacos, kemény hang áll hozzá közel, vádló kérdései vannak (A delfin kérdez, Meddig?!). „Másmilyenségét” mélyen megéli, a göcseji tulipánban, ebben „a különös vadvirágban” sorsának jelképét mutatja föl: „ez a másság is elűtőbb / mint néhány többi másfélesége / szomorú és hát mit tehet / gógós szegény” (Göcseji tulipán). A kisvárosi, szűk környezetben idegennek érzi magát. Az iróniára is hangja van: „Borszín este csobog, szorgalmas fű növekszik, / ünnepi, degesz szatyrot cipelnek asszonyok. / Holnap gazdag ebéd, meccs, sör, tévé napestig.” (ezért?). A bírálatlaltal önmagát, saját kényszerű életformáját sem kíméli: „Fogódzom: ruhát próbálok, öntözök, főzök. / Nem nézek szemébe a versnek. / Fagylaltozom, zoknit veszek, hazudok. / Kerülöm a verset, szellemet. / Szétesett életem rakosgatom vályog várrá.” (Takaréklángon). Magányos lélek, a szerelemben sem talál teljes feloldódást: „nem vagyunk egymásnak hátország” – írja (Most már). Ismeri önmagát. A versek nagy része önarckép, önvallomás. Félti magától, „vadalma” természetétől környezetét. Nem tud alkalmazkodni. Vonz és taszít, szorong, fél és irgalomért esedez. A hulló, „gyöngye falevél”, a „hajótörött” sorsával azonosul (Juharfa, Hajótörött). A zaklatott, kiegyensúlyozatlan lelkiállapot az önvádat, sőt az önpusztítás óhaját ébreszti föl benne. „karmoló-karoló szerelemmel vajúdunk / s szülünk millió-arcú bánatot” (Ugyanis).

Bár a válogatott kötet összeállítása nem az időrendet követi, a ciklusok egymásutániségéből mégis

valamiféle elmozdulást, az önarckép és a költői sors valamiféle változását, módosulását olvashatjuk ki. Ez a változás a sötét tónusok, a komor hang eluralkodásában mutatkozik meg. Az önarckép ellentétes vonásai, az öröm és a várakozás, a remény és a kétségbeesés, a megnyugvás és a szorongás közül az utóbbiak erősödnek föl. „Mert meg van verve egy titokkal, / azért mosolygott úgy, mintha sírni akarna - / és megfordítva.” (In memoriam Cinegelábú Füzetevő). Tudja, hogy a költőben csoda lakik, „viráglépő ereje van”, de azt is, hogy ez teszi idegenné az emberek között, ez teszi magányossá és sorsát tragikussá. Erőteljes én-tudatát, szerep-tudatát versek sorában fogalmazza meg: „eső vagyok” (Tavaszi eső éneke), „Fiatal asszony vagyok / és mindenfélét tudok ám” (Hencegő), „Gazdag vagyok és termő” (Táj, asszonyhangon), lépése nyomán „margaréták nyíltak” (A viráglépő), „mályvás réteken sétálok” (Pávalány), „Harmat vagyok” (Neoromantika), „Meggyfa vagyok” (Meggyfa). De ami ebben a folytonosan változó szerep-tudatban, a más-más vonásokkal megjelenő önarckép-sorozatban állandó: az a folytonos keresés, a magány miatti panasz.

Abban, ahogyan az elvetélt anyák fájdalmát kimondja (Nyári napköziseknek és „kulcsos” gyerekeknek írta volna Sylvia Plath, de írta Pécsi Gabriella), valamiképpen egy teljesen új, egyedi és egyéni, ugyanakkor mélyen hiteles élménnyel, a gyermektelen anyák panaszával és szomorúságával gazdagította a költészetet: „megáldot-tan nem teremtem / éveimmel megtörettem” – mondja, és éppen e fájdalom megfogalmazásával jut el addig, hogy másokkal is, a szenvedőkkel, a zsványokkal, a megraboltakkal, a gyáva rosszakkal is azonosulni tud. A felsorolást ezzel zárja: „mindannyian anyémek ők” (Gyermeektelenül).

Idővel a versek száma megcsappan, a költő hangján a csalódottság és a kiábrándultság uralkodik el. Önarcképet úgy fest, hogy a képen mindig egy másik alak vonásai is láthatóak. Cézanne két bohócát mondja „barátaim”-nak (Paul Cézanne két bohóca), Virginia Woolffal az „érzékenység” rokonítja (Virginia Woolffnak), miként Alexander Blok, ő is csak magára számíthat (Alexander Blok ürügyén). Ez utóbbi versében olvassuk: „Nincs kedvem ugrani a lángot. / Fáradt vagyok. Bekötött szemmel / mint taposó ló, körbejárok. / Ígéretes csikó lehettem...”. Hangja fáradt, lemondó, beletörődő, szomorú. Rádöbben: „elmúlt már csikó-dobogásom, /ígába fogtak, a zabolátlant. [...] Véges szabadságom csak untat.” (Elmúlt). Másutt az „elszámított szabadságok”-ról beszél (Rejtőzködő), ismét másutt arról ír: „a szabadságot meg átaludtuk” (Sorok). Valaha büszke volt, most kiszolgáltatott. „A kis hercegben én vagyok a róka.” (Levélrészlet). Ismeri sorsát, tud megroppanásáról. „Voltam dália, / nyár hőse, szépségével vitéz, de / - gerinctörés, arcom füvek között. –” (Fű közül). Önmagát faggatja: felelős-e sorsáért? „Ki vagy? /Mióta megszülettem, / magam vagyok.” (Szeptemberben). Nem lázad, inkább szenved, sorsába

beletörődik. Tudja, hogy lehetőségeit önmaga dobta el: „acéltükör arcod világít / beragyogja az éjszakát / annak aki lehettem volna” (Acéltükör). A magány, a kiszolgáltatottság érzése tölti el. Szenved, irgalmat, megértést kér magának, valaki abszolútumot keres és hív segítségül: „uram, talán kellene, hogy legyél” (Profán). Utolsó gesztusai: fintorokat csinál (Elismervény), szójátékot űz (A walesi (ala)bárdos mondta, vállat von, „hadd essen” (Ősz, szökökutak). Csönd veszi körül: „keserves hallgatásai közt” ül (Csöndjeim); egyedül maradt: „magányom ül a síneken” (Dúdoló). Utolsó mozdulata a beletörődés. „Mindegy. [...] nincsen magyarázat.” (Beomlik lassan).

Pécsi Gabriella költészetének hangja – a gondolati-tartalmi változással együtt – módosul: a lírai realizmustól, az érzékeltes hasonlatoktól és képektől a szürrealizmus, a látomásos kifejezőmód, a víziók irányába mozdul el. Ugyanakkor ennek a költészetnek vannak olyan állandó, jellegzetes nyelvi, kifejezésbeli eszközei, amelyek a költőt egész pályáján végigkísérik. Ezek közül érdemes néhányat számba venni.

Az egyik a mondatépítésben a hátravetett jelző és igenév használata. Ezt a Nyugat első költőnemzedéke honosította meg nálunk, a líránk nyelvében ma is megfigyelhető, például: „Az első május aknát dajkált, / anyám meg engem, sírva.”, vagy: „Hol volt a fény, a betlehem-mi?!”, vagy: „Kismadár-nagyanya, te kedves.”, vagy: „a homlokán már kiütközik / rubint bimbócska, rengeteg.”, vagy: „Szőlőkaróra varjú száll, kopott”.

A gondolati bizonytalanság egyik jellemző nyelvi eszköze az ellentétek sűrű előfordulása. A költő zaklatott érzelmi állapotát kifejező fogalmak a versek szövegében csaknem mindig párban fordulnak elő. Példák a versek sorrendjében: „ha bátor lenne félne”, „mert áldott és átkozott vagy”, „mint kenyér és mint balta”, „Van, aki tudja, hogy sikerül, / van, aki nem hiszi”, „cirógat, karmol”, „áld, szid” (ez utóbbi három ellentét egyetlen, tízsoros versben), „hazug és gátlástalan szerelem / mégis igaz és egyetlen”, „kinyílnak könnyeimben a virágok”,

„gyermekkézzel, félelem nélkül / borzolgatják bennem a leopárdot”, „a bátorságra és szerelemre tellett, / s a kínra is”.

A kétség és a kételkedés, a határozatlanság árulkodó mondatfajta a kérdő mondat, írásjele a sűrűn előforduló kérdőjel. Vannak versek a kötetben, amelyek részben vagy egészben csupa kérdésből épülnek föl. Például: Őszi kérdések; A kutya; Meddig?!; Büntetés; Mi van, Achilles?!; Olvasó nő 1658 körül.

A költő képi világában van két metafora, amely kulcsfogalomként tér vissza a versekben. Az egyik a különféle virágnevek (muskáti, jácint, rózsza, tulipán, fucsia, hortenzia, orgona, rebarbara, margaréta stb.), vagy a gyűjtőfogalom, a virág említése. A fogalom mindig pozitív értéktartalommal jelenik meg. Azt a többletet, azt a vágyat, azt a pozitívumot fejezi ki, amely a költőben állandóan jelen van, de amelynek veszélyeztetettségét folytonosan meg kell tapasztalnia. – A másik fogalom a szél „szerepeltetése”, amely ugyancsak ellentétes jelentéstartalmak hordozója a versekben. A szél fújja el a gondot, de a szél rémít is. A szél támad és megoltalmaz, a szél „éles”, „hazátlan”, „erdőt, kerteket / feldúl, s ordítóz felém”, „vonít” (a lelkiismeret háborgását érzékelteti), ugyanakkor a szél fejezi ki azt a többletet is, amit a költészet ad meg a költőnek: „mézszűrű szél ölébe von / és túlrepít a holtakon”.

Virág és szél... s hozzá még: fák és madarak, fű és vetés, növények és állatok - egyszóval a természet az, amely végső soron oltalmat és védelmet ad a költőnek a magában lévő ellentmondás és a világban megtapasztalt diszsonancia feloldására.

Pécsi Gabriella megszenvedett élete egy terjedelmében viszonylag szűk és zárt, de intenzitásában erőteljes és mély, hiteles és érvényes költészetté szerveződött és inkarnálódott verseiben.

(Pannon Tükör Könyvek, Zalaegerszeg, 2007)

Suzanne Király-Moss:
A macskám